

1907

E un fenomen cunoscut. Consemnat de istorie. Și ușor de verificat astfel în paginile istoriei.

Mai toate revoluțiile și răscoalele tuturor timpurilor, mai toate, au întâmpinat pe planul creației artistice o sumedenie de rezistențe și de detractori, paralel cu spontana aderare a creatorilor cu o viziune înaintată. Rezistențe și detractori, cu deosebire sub impresia imediată a evenimentelor, chiar din rîndurile celor care în ajun fulminau împotriva despotismului și nedreptăților.

În cel mai fericit caz, insurecții din ajun se mărgineau la o pasivitate sceptică, morocănoasă, suspicioasă. Prea puține excepții confirmau regula.

Rămîne pe seama psihologilor, a cercetătorilor istorici și sociologi, a așa-numiților esteticieni, s-o disocieze și să-i analizeze pricinile mai adînci, oarecum subterane.

Că unii creatori s-au recules mai tîrziu, rectificîndu-și atitudinea inițială, oricît de meritoriu fapt însemna pentru dinșii, aceasta nu rezolvă nimic din datele fenomenului în sine. Căci, tot așa se desfășoară și un proces invers. După un veac și șase decenii de la Revoluția franceză, după aproape nouă decenii de la Comuna din Paris, nu se mai găsesc oare încă și astăzi scriitori, pictori sau dramaturgi francezi, care cu o stranie perseverență se înverșunează să zugrăvească aceste episoade istorice în cele mai sumbre culori? Fără justificarea nici unui egoism de clasă sau a unei psihologii de clasă, nu mai evocă oare și astăzi cu o metodică repulsie, cu o maniacă orbire, zvîrcolirea propriului lor popor să-și smulgă din ghiarele opresorilor un dram de libertate, de dreptate, de lumină?

Nu sînt lipsiți nici de talent. Nici de inteligență. Nici de cultură. Și totuși...

Explice, cine e în stare.

Personal, nu m-aș încumeta, ca unul care nu se simte atras și intrigat de aberațiile naturii omenеști. Și nu de dragul lor le-am amintit toate. Ci pentru a sublinia prin contrast, cît mai apăsăt, excepția absolută pe care o reprezintă, de-o jumătate de veac, toată creația noastră literară și artistică, în toate ramurile și toate gamele ei, față de răscoalele țărănești din anul 1907.

Nici un glas strident. Nici o tentativă — dar mite o creație realizată — care să diminueze ori să trivializeze în vreun fel deznădăjduita răscoală a șerbilor; să osîndească în vreun fel dezlănțuirea tumultuoasă a disperării și răzbunărilor; să ia în vreun fel apărarea claselor cîrmuitoare și exploatoare, în numele cine știe cărui elegiac principiu estetic; să absolve în vreun fel marii și neiertatii culpabili. Nimic din acestea toate. Unanimitate deplină.

Atît de evidentă și de strigătoare la cer era dreptatea robilor, care încercaseră să-și scuture cătușele! Atît de evidentă și de strigătoare la cer era monstruoasa coaliție a asu-

pritorilor, cu toți comparații lor politici și lingătorii de talere ! Și mai ales, mai ales, atât de nealterată, de sănătoasă și de realistă era și a rămas tradiția artelor și literaturii noastre, care nu-și dezmințeau crezul marilor înaintași ! Artă și literatură cu rădăcinile atât de întretesut ramificate în straturile adânci ale poporului, până la cele mai fine și îndepărtate filse, încât de îndată, spontan și organic ca un reflex, au vibrat într-o sincronică pulsație cu clocotul zăcămintelor profunde și veșnic primenite și veșnic vii, de unde-și sorbeau seva creației ; nu cu trosnetul crengilor uscate și moarte din vîrfuri, pe care aveau să le spulbere mai devreme ori mai târziu vîntoasele în cele patru zări.

Chiar atunci, cînd încă nu se zbicise deplin sîngele celor unsprezece mii de țărani uciși, cîți au îngrășat încă o dată lanurile stăpînitorilor de pămînturi ; chiar atunci, cei doi venerați scriitori ai timpului, Vlăhuță și Caragiale, n-au pregetat să-și rostească în auzul tuturor, cuvîntul îndurerat și străbătut de aspră mustrare.

Minciuna stă cu regele la masă ! — suna rechizitoriul poetului.

Iar autorul *Scrisorii pierdute* și al *Momentelor*, schimbîndu-și penița ascuțită a satiricului cu pana apăsată a cronicarilor din veacuri bătrîne, în paginile sale istorice 1907, a dresat al doilea rechizitoriu Cațavencilor și Dandanachilor, pe care de mult îi identificase, îi stigmatizase și care continuau a cîrmui țara.

Coșbuc nu avea nevoie să adauge nimic. El se rostise cu treisprezece ani mai înainte, în profeticul său *Noi vrem pămînt !* — care devenise strigătul de mobilizare și de luptă al iobagilor răsculați, sub ropotul de gloanțe și răbufnirea rafalelor de artilerie ce apărau țara Cațavencilor și Dandanachilor.

Nici unul, din tustrei, nu se proclamase vreodată revoluționar. Dar tustrei, cu precizia gîngășelor ace de seismograf, înregistraseră cutremurările din adîncuri și tustrei, spontan, s-au aflat alături de cealaltă țară, de țara reală a mulțimilor trudnice, deschizînd calea urmașilor de mai târziu, care o jumătate de veac, prin stihuri, prin poeme, prin povestiri, prin romane, au întreținut viu cultul celor unsprezece mii de eroi anonimi ai răscoalelor țărănești din anul scaldat în sînge, 1907.

Și nu mult după dîșii, pictorul Octav Băncilă, într-un tablou de dimensiuni uriașe și de-o vigoare mai impresionantă decît faimoasa și mălăiața alegorie a lui Prud'hon „Justiția și Răzbunarea urmărind Crima“, n-a întîrziat să-și rostească și el verdictul, în limbajul lui, al culorilor, deschizînd altă cale, urmașilor săi, pictorii. Cîte mii, cîte zeci de mii de feciori și nepoți ai răsculaților din 1907 nu s-au cutremurat, generație după generație, vreme de-o jumătate de veac, la zguduitoria priveriște a țaranului vînat de gloanțe, năpustindu-se cu ochii lărgiți de groază să spargă cadrul tabloului, să urmărească și prin somn cugetul ucigașilor, dacă ucigașii de-atunci vor fi cunoscut măcar prin somn și prin vis ce înseamnă mustrarea de cuget ?

A recapitula în ce măsură răscoala țaranilor din 1907 și-a afirmat de la sine locul de drept în creațiile artistice și literare din România, vreme de-o jumătate de veac, nu îngăduie spațiul restrîns al unei reviste. Vor face-o aceasta din plin antologiile, expozițiile, spectacolele și manifestările comemorative.

În paginile unei publicații de teatru, în loc de încheiere, socot poate de datorie să amintesc, ca un târziu omagiu, gestul atât de discret și totuși atât de adînc grăitor al unei mari artiste a timpului, Eleonora Duse.

Cînd capitala Cațavencilor și Dandanachilor forfotea, după răscoale, de sfruntata agitare a proprietarilor, a arendașilor și politicianilor punînd la cale fuziuni de partide, revendicînd despăgubiri, mai spumegînd încă de ură împotriva răsculaților, fiindcă nu-i satisfăceau cei unsprezece mii de uciși fără judecată, marea artistă aflată în turneu le-a dat tuturor o lecție subțire și usturătoare chiar pentru cele mai groase și argăsite obraze. A anulat spectacolele sale. Iar la întrebările nedumerite și consternate, a mărturisit că nu-i îngăduie inima să apară pe scenă, în capitala unei țări unde cîmpiile sînt încă ude de sîngele celor uciși pentru neiertata crimă că au cutezat să-și ceară și ei, mizerabilii, dreptul lor la viață.